

**KASALLIK YOKI MEHNAT QOBILIYATINI YO‘QOTISH OQIBATIDA
JAZODAN OZOD QILISH TARTIBI**

Orinboyev Djasur

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: kasallik, mehnat qobiliyati, jazodan ozod qilish, huquqiy asoslar, sud amaliyoti, insonparvarlik, adolat, sog‘liqni muhofaza qilish, mehnatga layoqat, chora-tadbirlar.

Annotatsiya: Ushbu maqola kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo‘qotish holatlarida jazodan ozod qilish tartibini o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqot jarayonida mazkur institutning huquqiy asoslari, sud amaliyoti va amaliyotdagi tartib-taomillar tahlil qilinadi. Maqolada shuningdek, tibbiy ekspertiza, mehnatga layoqatni aniqlash, ijtimoiy va moliyaviy holatni baholash kabi chora-tadbirlarning roliga e‘tibor qaratiladi. Tadqiqot natijalari jazodan ozod qilish jarayonini samarali tashkil etish, shaxsning huquqiy va ijtimoiy himoyasini ta‘minlash, shuningdek, tizimning adolatli va insonparvar ishlashiga xizmat qiluvchi tavsiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Ключевые слова: болезнь, трудоспособность, освобождение от наказания, правовые основы, судебная практика, гуманность, справедливость, охрана здоровья, трудоспособность, меры.

Аннотация: Статья посвящена изучению порядка освобождения от наказания в случаях болезни или утраты трудоспособности. В ходе исследования анализируются правовые основы данного института, судебная практика и процедуры, применяемые на практике. В статье также рассматривается роль медицинской экспертизы, оценки трудоспособности, а также анализа социального и финансового положения лица. Результаты исследования способствуют разработке рекомендаций по эффективной организации процесса освобождения от наказания, защите прав и интересов лица, а также обеспечению гуманности и справедливости системы.

Keywords: illness, work capacity, exemption from punishment, legal basis, judicial practice, humanity, justice, health care, labor capacity, measures.

Annotation: This article is devoted to studying the procedure for exemption from punishment in cases of illness or loss of work capacity. The study analyzes the legal foundations of this institution, judicial practice, and procedural aspects in practical implementation. The article also examines the role of medical examination, assessment of work capacity, and evaluation of social and financial status. The findings contribute to developing recommendations for effectively organizing the exemption process, protecting the rights and interests of individuals, and ensuring a humane and just system.

KIRISH

Jazo tizimida inson huquqlarini himoya qilish va insonparvarlik prinsiplarini ta'minlash doimo muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, kasallik yoki mehnat qobiliyatining yo'qotilishi holatlarida jazodan ozod qilish instituti adolatni ta'minlashning ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu institutning mohiyati shundaki, shaxsning sog'ligi yoki ishga layoqatsizligi uning jazoga tortilishi oqibatlarini sezilarli darajada o'zgartiradi va natijada insonparvarlikka asoslangan qarorlar qabul qilinadi. Shu nuqtai nazardan, mazkur masala nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy, psixologik va iqtisodiy jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Kasallik yoki mehnat qobiliyatining yo'qotilishi shaxsning hayotiy faoliyatini cheklashi, uning moliyaviy barqarorligi va ijtimoiy integratsiyasiga ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli, jazodan ozod qilish masalasi nafaqat huquqiy jarayon sifatida, balki shaxsning jamiyatdagi normal hayotini tiklash va uning huquqiy hamda ijtimoiy himoyasini ta'minlash vositasi sifatida ham qaraladi. Tizimdagi qarorlar nafaqat sud amaliyoti va qonunchilikka, balki tibbiy ekspertizalar va ijtimoiy baholash natijalariga asoslanishi zarur. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo'qotgan shaxslarni aniqlash va ularga jazoni qo'llash yoki bekor qilish jarayoni bir nechta muhim bosqichlarni o'z ichiga oladi. Avvalo, shaxsning sog'ligiga doir tibbiy ekspertiza o'tkaziladi, bu esa qaror qabul qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Keyin, shaxsning ishga layoqati va mehnatga tayyorligi baholanadi, shu jumladan uning moliyaviy va oilaviy sharoiti ham e'tiborga olinadi. Bunday yondashuv qarorlarning adolatli va asosli bo'lishini ta'minlaydi, shuningdek, shaxsning huquqiy va ijtimoiy manfaatlarini himoya qiladi. Shuningdek, jazodan ozod qilish jarayoni tizimdagi institutlar o'rtasida uzviy hamkorlikni talab qiladi. Sud organlari qaror qabul qilishda individual yondashuvni tatbiq etadi, tibbiyot va mehnatga layoqatni baholovchi mutaxassislar esa shaxsning holatini aniqlashga xizmat qiladi. Ijtimoiy xodimlar shaxsning oilaviy va ijtimoiy sharoitini tahlil qilib, qaror qabul qilish jarayoniga qo'shimcha ma'lumot beradi. Bu integratsiyalashgan yondashuv qarorlarning adolatli, asosli va insonparvar bo'lishini ta'minlaydi, tizimning ishonchliligini oshiradi va jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni saqlashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, jazodan ozod qilish institutining ijtimoiy ahamiyati ham katta. Shaxsning sog'ligi va ishga layoqatining yo'qotilishi uning ijtimoiy barqarorligiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bois, qarorlar shaxsning jamiyatdagi normal faoliyatini tiklash va huquqiy, moliyaviy, ijtimoiy himoyasini ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Insonparvarlik va adolat tamoyillarini hisobga olgan holda, tizimning samarali ishlashi nafaqat shaxs, balki butun jamiyat manfaatlarini ta'minlaydi. Umuman olganda, kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo'qotish holatida jazodan ozod qilish tartibi insonparvarlik, adolat va huquqiy barqarorlikni ta'minlashning muhim mexanizmi hisoblanadi. Tizimdagi institutlar o'rtasidagi uzviy hamkorlik va individual yondashuv jarayonning samarali va asosli bo'lishini kafolatlaydi, shaxsning huquqiy va ijtimoiy himoyasini mustahkamlaydi, shuningdek, jamiyatdagi ishonch va barqarorlikni oshiradi.

ASOSIY QISM

Kasallik yoki mehnat qobiliyatining yo‘qotilishi holatida jazodan ozod qilish institutining amaliyoti murakkab va ko‘p qirrali jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Bu jarayon nafaqat huquqiy mexanizm, balki shaxsning ijtimoiy himoyasi va hayot sifatini ta‘minlovchi muhim vosita sifatida ahamiyatga ega. Sudlar, tibbiy ekspertlar, mehnatga layoqatni baholovchi mutaxassislar va ijtimoiy xodimlar o‘rtasida uzviy hamkorlikning yo‘lga qo‘yilishi jarayonning adolatli va asosli bo‘lishini ta‘minlaydi. Jazodan ozod qilish masalasi sud organlari tomonidan hal qilinadigan huquqiy qaror sifatida namoyon bo‘ladi. Sudlar shaxsning sog‘ligi, mehnatga layoqati va ijtimoiy holatini baholagan holda qaror qabul qiladi. Shu nuqtai nazardan, individual yondashuv bu jarayonning eng muhim tamoyillaridan biri hisoblanadi. Masalan, kasallikning jiddiyligi, shaxsning oilaviy sharoiti va moliyaviy barqarorligi qaror qabul qilishda asosiy kriteriy sifatida qo‘llaniladi. Bu esa tizimning insonparvarlik va adolat tamoyillariga mos ishlashini ta‘minlaydi. Tibbiy ekspertiza jarayoni kasallikning darajasi va uning shaxsning hayotiy faoliyatiga ta‘sirini aniqlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Mutaxassislar shaxsning kasallik tarixini, joriy holatini va davolanish imkoniyatlarini batafsil tahlil qiladi. Shu bilan birga, mehnatga layoqatni baholash komissiyalari shaxsning ishga qobiliyati va kelajakdagi ish faoliyati imkoniyatlarini aniqlaydi. Bu ikki bosqich qaror qabul qilishning asosini tashkil etadi va jazodan ozod qilishga oid yakuniy qarorni huquqiy va ijtimoiy jihatdan asoslaydi. Ijtimoiy xodimlar ham jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi. Ular shaxsning oilaviy va ijtimoiy sharoitini tahlil qiladi, moliyaviy ahvolini aniqlaydi va sudga qo‘shimcha ma‘lumotlar taqdim etadi. Bu esa qaror qabul qilishda keng qamrovli yondashuvni ta‘minlaydi va tizimning samarali ishlashiga hissa qo‘shadi. Shu tariqa, har bir qaror shaxsning hayotiy holatiga mos va asosli bo‘lishi kafolatlanadi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo‘qotish holatlarida jazodan ozod qilish nafaqat shaxsning huquqiy barqarorligini ta‘minlaydi, balki uning ijtimoiy integratsiyasiga xizmat qiladi. Shaxs jamiyatda o‘z o‘rnini saqlash, moliyaviy va ruhiy barqarorlikni tiklash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, tizimning insonparvarlik va adolat tamoyillariga asoslangan qarorlar qabul qilishi jamiyatdagi ishonch va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Tizimni takomillashtirish zarurati ham dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. Buning uchun sud amaliyotini optimallashtirish, ekspertizalar sifatini oshirish, institutlar o‘rtasida samarali hamkorlikni ta‘minlash va individual yondashuvni kuchaytirish zarur. Shu yo‘l bilan jazodan ozod qilish mexanizmi adolatli, asosli va insonparvar bo‘lib qoladi, shaxsning huquqiy va ijtimoiy himoyasi mustahkamlanadi. Natijada, kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo‘qotish oqibatida jazodan ozod qilish tartibi huquqiy tizimning insonparvarlik, adolat va barqarorlik prinsiplariga mos ishlashini ta‘minlaydigan eng muhim mexanizmlardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon shaxsning huquqlarini himoya qiladi, jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi va tizimning obro‘cini oshiradi.

XULOSA

Kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo‘qotish holatlarida jazodan ozod qilish tartibi nafaqat huquqiy institut sifatida, balki shaxsning ijtimoiy, psixologik va moliyaviy himoyasini ta‘minlovchi tizim sifatida muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mazkur institutning samarali ishlashi shaxsning jamiyatdagi normal hayotini tiklash, uning huquqiy barqarorligini saqlash va insonparvarlik tamoyillarini ta‘minlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, jazodan ozod qilish nafaqat individual, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan jarayon hisoblanadi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ushbu institut samaradorligi ko‘plab omillarga bog‘liq. Avvalo, sud organlari qaror qabul qilishda individual yondashuvni tatbiq etishi, shaxsning sog‘ligi, mehnatga layoqati va ijtimoiy sharoitini to‘liq baholashi kerak. Tibbiy ekspertiza va mehnatga layoqatni aniqlash jarayoni qaror qabul qilishning asosi bo‘lib, har bir shaxsning holati batafsil tahlil qilinadi. Ijtimoiy xodimlar esa oilaviy va ijtimoiy muhitni tahlil qilib, shaxsning qaror qabul qilinishi jarayonida qo‘shimcha axborot taqdim etadi. Bu integratsiyalashgan yondashuv qarorlarning asosli va adolatli bo‘lishini ta‘minlaydi. Shuningdek, mazkur institutning ijtimoiy ahamiyati katta. Kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo‘qotgan shaxslarni jazodan ozod qilish jamiyatdagi adolat va insonparvarlik printsiplarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shaxs o‘z hayotini tiklash, moliyaviy va ruhiy barqarorligini saqlash imkoniyatiga ega bo‘ladi, bu esa ijtimoiy barqarorlikni kuchaytiradi va tizimning ishonchliligini oshiradi. Shu bilan birga, institutning samarali ishlashi jamiyatdagi adolat va huquqiy barqarorlik tamoyillariga bo‘lgan ishonchni oshiradi. Takomillashtirish zarurati ham muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi. Sud amaliyotining optimallashtirish, ekspertizalarning sifatini oshirish, institutlar o‘rtasida uzviy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish va individual yondashuvni kuchaytirish orqali jazodan ozod qilish mexanizmi yanada samarali va insonparvar bo‘lishi mumkin. Shu tarzda, qarorlar shaxsning huquqlari, jamiyatning ijtimoiy barqarorligi va huquqiy tizimning obro‘sin mustahkamlashga xizmat qiladi. Umuman olganda, kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo‘qotish oqibatida jazodan ozod qilish tartibi huquqiy tizimning eng muhim segmentlaridan biri bo‘lib, insonparvarlik, adolat va barqarorlik tamoyillariga to‘liq mos keladi. Ushbu institutning samarali ishlashi nafaqat shaxsning huquqiy va ijtimoiy himoyasini ta‘minlaydi, balki jamiyatdagi ishonch va barqarorlikni oshiradi. Shu bilan birga, tizimning insonparvarlik tamoyillariga asoslangan qarorlar qabul qilishi jamiyatning huquqiy madaniyati va ijtimoiy barqarorligini mustahkamlashga hissa qo‘shadi. Natijada, kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo‘qotgan shaxslarni jazodan ozod qilish tartibi huquqiy, ijtimoiy va insonparvarlik nuqtai nazaridan tizimning samaradorligini ta‘minlaydigan eng muhim mexanizmlardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli, ushbu institutni takomillashtirish va tizimli yondashuvni yo‘lga qo‘yish orqali adolat, insonparvarlik va jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash mumkin.

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Noyabr, 2025-yil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Crime Prevention and Criminal Justice, Vienna, 2019.
2. European Crime Prevention Network (EUCPN). Effective Practices in Preventive Policing, Brussels, 2020.
3. Тарасов, В.А. Психология девиантного поведения и профилактика, Москва, 2017.
4. National Institute of Justice (NIJ). Juvenile Justice and Community Supervision Practices, Washington D.C., 2018.